

SIPOS LAJOS

Babits Mihály és Moholy-Nagy László „találkozásai”

A Babits hagyaték hét levelet őriz Moholy-Nagy Lászlótól. Az első 1916. február 17-én, az utolsó 1918. december 18-án kelt. A hét kártya mögé a mítoszteremtésre kész utókor szép történetet kanyarított. E szerint a szegedi gimnazista Moholy-Nagy László „szellemi horizontjának alakulásában [...] három, Szegeden megforduló egyéniség játszott szerepet: a költő Juhász Gyula és Babits Mihály, az esztéta Hevesy Iván. Mindhárommal szorosabb barátságba kerül[t], valószínűleg ennek is köszönhető, hogy érdeklődése először az irodalom felé fordult.”¹ A Babitshoz fűződő kapcsolatot a kutató érdeklődés még részleteiben is szavakba foglalta. Eszerint Moholy-Nagy László nagybátyja, „dr. Nagy Gusztáv ügyvéd, a sikergazdag szegedi jogász, az osztrákgyűlölő agglegény és világfi nyilván ismerte Babitsot [...]. Dr. Nagynak kitűnő, magyar, francia és német nyelvű könyvtára volt, korának jelentős szellemeivel levelezett. Bizonytal feltehető, hogy hamarosan kapcsolatba került a városban tanárkodó [...] Babitscsal. [...] a gimnazista kisdíák – azaz Moholy-Nagy László – [...] csodálattal és szeretettel nézhetett tehát a felnőtt és ’befutott’ költőkre: Babitsra és [...] Juhász Gyulára”.²

A tények ezzel szemben mást mutatnak.³

Az 1895. július 20-án Bácsborsodon született Moholy-Nagy László (eredeti nevén: Weiss László) családjáról nem sokat lehet tudni. Az apa a Latinovits család Moholon lévő birtokán volt jószágigazgató, aki elkártyázta pénzét és vagyonát, s kivándorolt Amerikába, mielőtt középső fia, László, Jenő öccse és Ákos bátyja, iskolába került volna. A három fiú gyámja dr. Nagy Gusztáv a szabadkai kamarához tartozó, Moholon praktizáló, gazdag ügyvéd lett, aki soha nem költözött el városából, a szegedi kamara területén pedig ügyvédi

¹ PASSUTH Krisztina, *Moholy-Nagy*, Bp., Corvina Kiadó, 1982, 14.

² BODRI Ferenc, *Moholy-Nagy László levelei Babits Mihályhoz*, Tiszatáj, 1972/8, 29.

³ A Moholy-Nagy Lászlóra vonatkozó életrajzi adatokat az alábbi művekből vettem: APRÓ Ferenc, *Babits Szegeden*, Szeged, Somogyi Könyvtár kiadása, 1983; APRÓ Ferenc, *Újabb Moholy-Nagy rajzok Szegeden*, Tiszatáj, 1975/3; BODRI Ferenc, *Moholy-Nagy László levelei Babits Mihályhoz*, i. m.; BOTÁR Olivér, *Természet és technika. Az újra értelmezett Moholy-Nagy 1916–1923*, Bp.-Pécs, Vince Kiadó-Janus Pannonius Múzeum 2007; MOHOLY-NAGY, Sybil, *Moholy-Nagy: Experiment in Totality*, Cambridge-London, 1969; PÉTER László, *Moholy-Nagy indulása*, Magyar Hírlap, 1969, nov.20; PÉTER László, *Moholy-Nagy dokumentumok Szegeden*, Délmagyarország, 1971. aug. 17; PÉTER László, *Moholy-Nagy pályakezdéséhez*, Tiszatáj, 1971/11; PÉTER László, [Bevezetés] *Moholy-Nagy László versei*, Tiszatáj, 1972/8; PASSUTH Krisztina, *Moholy-Nagy*, i. m.

gyakorlatot sem folytatott.⁴ A gyám a három árva részére letétbe helyezett 20–20000 koronát. A két fiú, László és Ákos édesanyjukkal Szegedre költözött. A későbbi festő, grafikus, fotóművész 1905-ben a szegedi állami főgimnázium (ma: Radnóti Miklós Gimnázium) diákja lett.

Moholy-Nagy László hat–hét éves kora óta rajzolt, tizenkét évesen verseket kezdett írni.⁵ Péter László valószínűsíti, hogy ő az a diákköltő, aki az 1909-es névváltoztatás után Nagy Lászlóként 1911. november 5-én a Szegedi Naplóban *Szerelmes verseket ...* címmel, 1912. december 3-án pedig ugyanitt *Anyám* címmel verset publikált.⁶ Dr. Kószeginé Tömörkény Erzsébet emlékezete szerint a hozzájuk bejáratos gimnazista az 1912/13. tanévben is mutatott neki egy „nyomatásban megjelent” verset *Leány jött az őszben...* címmel.⁷ Nem valószínű, hogy a szabvány versekkel jelentkező diákra az osztályfőnökén és magyar-tanárán, Horváth Jánoson (és közvetlen környezetén kívül) bárki is felfigyelt volna. Juhász Gyula, Babits Mihály és Hevesy Iván semmiképpen.

Juhász Gyula 1911 őszén a Szegedtől távol lévő szakolcai gimnáziumba került, ahonnan 1912 őszén sikerült áthelyeztetnie magát Makóra. Nem is volt tehát az alföldi városban a versek megjelenésekor. Babits sem lehetett támogatója Nagy László versírásának. Nemcsak azért, mert szegedi tanárként egy másik intézményben, a főreáliskolában tanított, 1908-tól ráadásul Fogarason élt és dolgozott, 1911 januárjában és februárjában a *Herceg, hátha megjön a tél is!* című verseskötetének összeállításával foglalkozott, szeptemberben pedig Újpestre helyezték. A diákpoeéta a versek megírásakor vagy megjelenésekor tehát semmiféle kapcsolatba nem kerülhetett a két „befutott” költővel. Hevesy Iván pedig, akit ismerhetett Szegedről is, 1911/12-ben még nem volt „esztéta”, Babits diákja volt az újpesti gimnáziumban, 1912/13-ban pedig művészettörténet szakon kezdte meg tanulmányait a pesti egyetemen.⁸

Moholy-Nagy László 1913 őszén a Budapesti Magyar Királyi Egyetem jogi fakultásának hallgatója lett. Egy évnél hosszabb ideig a Mészáros utca 12-ben együtt lakott a három testvér: a huszonharmadik évében lévő Jenő, a tizennyolc éves László és a tizenhat éves Ákos. Moholy-Nagy ekkor – bátyja emlékezése szerint – „főképpen írók társaságát kereste”. Az 1913/14. tanévben Hevesy Ivánnal együtt eljárt Négyesy László Stílusgyakorlatok című óráira.⁹ Szellemi fejlődésére – írta Németh Antal kérdéseire válaszolva 1924-ben – „a Nyugat hatott először elhatározón”.¹⁰

Talán ekkor találkozhatott személyesen Babits Mihállyal is. Hol történhetett mindez? A Szabóky utca 54-ben, a költő tisztviselőtelepi lakásán? Vagy esetleg az 1913 őszén jogi tanulmányait elkezdő, költői ambíciókat dédelgető valamikori kedves újpesti tanítvány,

⁴ APRÓ Ferenc, *Babits Szegeden*, i. m., 141.

⁵ Moholy-Nagy László levele Németh Antalnak. Idézi PASSUTH Krisztina, *Moholy-Nagy*, i. m., 382–383.

⁶ PÉTER László, [Bevezetés] *Moholy-Nagy versei*, Tiszatáj, 1972/8.

⁷ APRÓ Ferenc, *Újabb Moholy-Nagy rajzok Szegeden*, Tiszatáj 1975/3.

⁸ Hevesy Ivánra vonatkozóan: ÉDER Zoltán, *Régi napok illata*, Bp., Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2002, 71. Botár Olivér idézi Hevesy Iván szegedi családi kapcsolatait, és felemlíti a Babits osztályában Újpesten letett érettségét is. I. m., 23, 31.

⁹ Nagy Jenő emlékezése. Idézi PASSUTH Krisztina, *Moholy-Nagy*, i. m., 356.

¹⁰ Idézi: PASSUTH Krisztina, *Moholy-Nagy*, i. m., 383.

Komjáthy Aladár mutatta be őt Babitsnak? Vagy az ugyancsak első éves joghallgató, a költő öccse, a Szabóky utcában néhány házzal arrébb lakó Babits István révén ismerkedtek meg? Netán Hevesy Iván volt akkor már bejáratos Babits társaságába (aki 1921 első felétől 1929-ig folyamatosan szerzője lesz majd a Nyugatnak, s aki 1924. áprilisi folyóiratszámában részt vehetett a költő köszöntésében)?¹¹

Az biztos, hogy Moholy-Nagy Babitscsal való esetleges személyes kapcsolata nem lehetett sem hosszú, sem látványosan gyakori. 1914 őszén, még elkezdte tanulmányait. Az 1895-ben és 1896-ban születetteknek 1915. február 18-i napilapokban jelent meg a mozgósítási parancs. Moholy-Nagy Lászlót 1915 májusában sorozták be a Monarchia tüzérségéhez, azután körülbelül tíz hónapig tartó kiképzés következett, majd 1916. február 6-án egy Galiciában állomásozó tüzércsaphoz került.¹²

A háborús emlékeiről keveset beszélt. A felesége által írott életrajzából csak az derült ki, hogy „1916-ban egy csatában egész ütege megsemmisült, egyedül ő menekült meg: kitört hüvelykujjal és gyorsan terjedő fertőzéssel [...] egy [ogyesszai] katonai kórházba” került, ahonnan 1917-ben engedték el, meg az, hogy tüdőfertőzést kapott, s „két év frontszolgálat után hófehér csík osztotta ketté fekete haját [...]”.¹³ 1917 őszén betegszabadságra hazatért, beiratkozott a jogi egyetem harmadik évfolyamának őszi és tavaszi félévére. 1918 elején, a tartalékos hadsereg kiképző hadnagyaként katonai kórházakat látogatott. Munkája közben Székesfehérváron időzött a Kovács kávéházban is, ahol egy sor rajzot készített. Beosztása szerint Budapesten is megfordult.¹⁴ 1918 őszén mint vitézségi éremmel és Károly csapatkereszttel rendelkező tüzér főhadnagy fejezte be a háborút.¹⁵

A háborúban Moholy-Nagy rajzkészségét különös módon tudta kamatoztatni. Gyönyörű térképeket rajzolt, melyek eljutottak a vezérkarhoz is. Aztán ceruzarajzokat készített, majd pedig rajzos képeslapokat kezdett küldözgetni barátainak. Lehet, hogy az ilyen típusú híradásnak praktikus oka is volt. Mivel a fronton működött a katonai cenzúra, s a levelekben csak magánjellegű közléseket lehetett küldeni, ezért nem kizárt, hogy a rajzos levelezőlapok és rajtuk az egy-két soros üzenet hamarabb átjutott a szűrőn, mint az a levél, melyet írásgyakorlattel nem vagy alig rendelkező katonák írtak haza. De az sem lehetetlen, hogy a korán jelentkezett rajzkészsége talált ezzel egy új önkifejezési formát. Fekete és színes ceruzával rögzítette a katonaelet jellegzetes figuráit, eseményeit, „keresett hu-

¹¹ Hevesy Iván a Nyugat 1921. évi I. kötetében Simon György János festészetéről, Lehel Ferenc könyvéről, Szobotka Imre képeiről, a II. kötetben Bortnyik Sándorról, Archipenkóról az új festészetéről, Máttis Teutsch metszeteiről, a Wagner-rendezés hibáiról és lehetőségeiről, Czigány Dezső Ady-portréjáról, az 1922. évi I. kötetben a művészet reinkarnációjáról, a politikai plakátról írt, ettől számítva ő a Nyugat egyik művészetelméleti teoretikusa, ki 1926-tól verseskötetéről, folyóiratokról, a magyar drámaírás válságáról is cikkezett. Állandó szereplése a folyóiratban 1929-ben szűnt meg.

¹² BOTÁR Olivér, *Természet és technika ...*, i. m. 25.

¹³ MOHOLY-NAGY, Sybil, *Moholy-Nagy. Experiment in Totality*, Cambridge-London, Massachusetts Institute of Technology, second edition, 1969. Idézi: BODRI Ferenc, *Moholy-Nagy László levelei Babitshoz*, i. h., 29–30.

¹⁴ BOTÁR Olivér, *Természet és technika ...*, i. m. 29. Apró Ferenc – más forrás alapján – úgy tudja, hogy Szegeden lábadozott és 1918 februárjában visszatért a frontra. Vö.: APRÓ Ferenc, *Újabb Moholy-Nagy rajzok Szegeden*, i. m., 71.

¹⁵ Nagy Jenő visszaemlékezése. Idézi: PASSUTH Krisztina, *Moholy-Nagy*, i. m., 356.

morral, helyenként keresett karikatúrisztikus színezettel, könnyed vonalvezetéssel” mutatta be környezetét.¹⁶ Ezeket a levelezőlapokat értő barátainak küldte el. Hevesy Ivánnak 320 kártyát adott fel. Neki nem tetszettek különösebben a rajzok. Egy másik barátja azonban „el volt ragadtatva tőlük”.¹⁷

Babits Mihálynak előbb három „szabályos” lapot küldött, s csak aztán postázott neki rajzos levélüdvözetet.¹⁸

Az első levél 1916-ból való.

*Nagyságos Babits Mihály
tanár úrnak
Budapest
Tisztviselő telepi főgimn.*

*Tábori postahivatal 105.
916. febr. 18.*

*Nagy László Kdtasp.
Feldhaubitzerg. 32. Bt. 2.
Mélyen tisztelt Tanár Úr,*

Pár napja, hogy kinn vagyok s már melegség tölt el, ha haza Pestre gondolhatok, s ilyenkor az írás örvendeztet meg nagyon. Talán Tanár Úr sem fogja rossz néven venni, ha néha-néha fölkeresem soraimmal.

*Dolgom különben elsőrangú, tisztjeink rendkívül kedves, intelligens emberek.
Most még kihozatok egypár könyvet, s aztán egészen otthon leszek.*

Nagy László¹⁹

1917. január 9-én feladott második levél, hátoldalán egy háborús téli tanyát ábrázoló nyomtatott rajzzal, szabvány levél volt a következő szöveggel:

*Nagyságos Babits Mihály úrnak
Budapest VIII.
Reviczky utca*

*Tábori postahivatal 105.
917. jan. 10.*

1917. I. 9.

*A nagy hóból, ködből, csöndes télből küldöm kedves Tanár Úrnak legmélyebb tisztte-
letemet.*

*Nagy László zászlós
FBMt 1/32. Táb. p. 105.*

¹⁶ PASSUTH Krisztina, *Moholy-Nagy*, i. m., 14.

¹⁷ Vörösváry Ákos összegyűjtötte [?] a levelezőlapokra írt krétarajzokat s *Moholy-Nagy László első világháborús rajzai* címmel 1974-ben kiállítását szervezett az anyagból. (APRÓ Ferenc, *Újabb Moholy-Nagy rajzok Szegeden*, i. m., 68.)

¹⁸ Az itt következő leveleket először Bodri Ferenc adta közre a *Tiszatáj* 1972/8. számában. A következőkben korrekciókkal és az újabb közlési hely feltüntetésével közlöm a kártyákat.

¹⁹ Bodri Ferenc 1918-ra jelölte ezt a levelet. A korrekció: BABITS Mihály, *Levelezése 1916–1918*, s. a. r., TÓTH Máté, kézirat, Bp., Argumentum Kiadó, megj. e.

A harmadik levél csoportos üdvözlét 1917. november 17-i kelezéssel. És egy rajzzal, melyik mintha Babitsot ábrázolná egy kávéházi asztal mellett ülve, kalapban. A szövege mindössze ennyi: „Üdvözlök tisztelői: Nagy László, Gaál Gábor, Hevesi [!] Iván, Begyáts László, Zsolt Béla, Garami Árpád, Szitáry Zelma.”

A harmadik és negyedik levelezőlapot a kórházakat ellenőrző katonatiszt küldte Székesfehérvárról.

Az ötödik levél a „Tábori posta” rendszeresített levelezőlapján Budapestről kelt 1918. április 3-án. Az üres oldalon egy asztalra támaszkodó, a szemlélőnek háttal ülő, alig ki-vehető kalapos férfi rajza látszik, a lap felső jobb sarkában „918.IV/3 Westend” felírással, a bal felső sarokban pedig aláírás: „Nagy László, Hevesi [!] Iván, Bach Artur.”

A hatodik levelet a 649. számú tábori postahivatalban adta föl 1918. október 27-én. A feladó helyén ez áll: „Nagy hdgy 5/80, Ukrain-Krankenzug, Bpest, I, Mészáros utca 12.” A hátoldalon egy katona zubbonyos férfi ül a szemlélőnek háttal, a lap alján pedig kézírással: „Mély tisztelettel Nagy László.”

Moholy-Nagy, aki a háború elején – amint szó volt róla – írónak-költőnek készült, 1918 decemberében a Babits Mihálynak elküldött hetedik levele szerint még mindig nem mondott le irodalmi terveiről.

Budapest, 1918. dec.18.

*Kedves Tanár Úr,
hogy valamiképpen biztosítam megélhetésemet (mert a festésből egyelőre nem tud-
nék megélni) ujságíró lettem. Így kerül sor ismét arra, hogy verseimmel is próbálkozzam.
Nagyon kérem, Kedves Tanár uramat, fogadja őket szeretettel.*

*Mély tisztelettel
Moholy Nagy László*

*Bpest, 1918. dec. 18.
I, Mészáros u. 12. I/2.*

Lehet, hogy ezzel párhuzamosan küldte el műveit Hevesy Ivánnak is, aki akkor a rövid életű szegedi Jelenkor szerkesztője volt, s aki már 1917 novemberében közölte (még Nagy László néven) első novelláját *Maris* címmel. A folyóirat 1918. évi ötödik számában *Találkozás* címmel novellája és két könyvkritikája jelent meg. A Jelenkor hatodik, 1918. szeptemberi száma újabb kritikáját és két versét hozta (*Erdő. Május. Háború és Egész nap együtt s most egyedül haza* címmel). Az áprilisi számban közölt cikke alá, a születő új identitástudat jelöléseként, a Moholy-Nagy nevet írta.²⁰ Nem sokkal ezután azonban végleg a képzőművészet mellett döntött. Föladta „irodalmi terveit”, írta Németh Antalnak. Szoros kapcsolatba került a MA-körével, Uitz Bélával, Bortnyik Sándorral, Nemes Lampérth Józseffel. És ismét festeni kezdett, akárcsak a fronton, a hadikórházban. E képei közül fennmaradt a *Sebesült katona*, a *Katona*, a *Táj drótakadályokkal* és a *Bátyja arc-képe* című. 1918 késő őszén a Nemzeti Szalonban megrendezett tárlaton már két nagyobb és két kisebb *Tájképet* állított ki. A *Budai hegyek* című alkotását a nagy beteg Adynak ajándékozta, akihez – bátyja emlékezete szerint – a legutolsó hetekben rendszeresen feljárt.²¹

A Babits Mihállyal volt kapcsolata 1918 legvégén megszakadt. Ennek többféle oka lehetett. Szerepe lehetett ebben a költő életében felgyorsult eseményeknek, a személyiségétől távol álló politikai-társadalmi szerepvállalásnak. De szerepe lehetett ebben annak is, hogy a MA és köre végleg magukkal ragadták Moholy-Nagy Lászlót. Erről tanúskodik

²⁰ Vö.: PAPP Tibor, *Moholy-Nagy László ifjúkori kalandja az irodalommal* = P. T., *Avantgárd szemmel költészetről, irodalomról*, Bp., Magyar Műhely Kiadó 2004, 211–222; BOTÁR Olivér, *Természet és technika ...*, i. m., 35.

²¹ Nagy Jenő visszaemlékezése. Idézi: PASSUTH Krisztina, *Moholy-Nagy*, i. m., 357.

1919. május 15-én kelt naplóbejegyzése: „Ha megpróbálom őszintén és alaposan megragadni az életem értelmét, akkor jól tettem, hogy festő leszek. Az én tehetségem, hogy kivetítsem vitalitásomat, építeni tudásomat a fény, a szín, a forma segítségével. Festőként életet tudok adni.”²²

Az 1919. május 1-jén még Pesten élő képzőművész a napját együtt töltötte Balázs Bélával, aki akkor a közoktatásügyi népbiztosság osztályvezetője, az írói direktorium tagja volt, rövidesen pedig vörös katona lett, Hevesy Ivánnal és a jó baráttal, Bach Imrével és a szórakozás anyagi részét fedező testvérével, Nagy Jenővel.²³ Talán még ebben a hónapban, esetleg a következőben Szegedre költözött. Itt a Gizella tér 4-ben (ma: Jókai út 11.) az első emeleten szobát vett ki. A Gizella tér 4.-ben volt a MA-köréhez tartozó Gergely Sándor szobrászművész műterme. Moholy-Nagy itt találkozhatott Juhász Gyulával, Móra Ferencel (akiről – időközben megsemmisült – tusrajzot készített), Kahána Mózessel és Kassák Lajossal. Ekkor már kizárólag a képzőművészet érdekelte. *Tehenek* címmel rajzot készített, lefestette Fischof Ágotát, valószínűleg ekkor fejezte be a *Kézimunkázó nő* című képét, talán a *Magyar táj*, *Tájkép házakkal*, *Olvasó férfi*, *Fekvő nő*, *Asztaltársaság* című munkáját, Hatvany Lajos, Wesselovszky Ferenc és Ákos testvére portréját, valamint *Önarc-képét*. Az 1919 novemberében szervezett szegedi közös tárlaton, Gergely Sándor és Moholy-Nagy László kiállításán a Fischof Ágotáról készült nagyméretű olajfestmény, a „tahiti madonna”, ahogyan Móra Ferenc nevezte, a bejárattal szemközti falon, középen függött. Feltételezhető, hogy a felsorolt képek többsége (esetleg valamennyi), meg netán még néhány alkotás jelentette a közös kiállítás festészeti anyagát.²⁴

A kiállításról Juhász Gyula két alkalommal is hírt adott. A Szeged és Vidéke című lapban 1919. október 31-én ezt írta: „Meg kell állapítanunk, hogy ennyire európai értékű és jelentőségű művészet még nem nyilatkozott meg városunkban, mint ami ebben a szerény szegedi atelier-ben most összezsúfolva van. A legtisztább és legkomolyabb mai művészi törekvések bátor és erős eredményeit láthatja itt az ember [...]” A Délmagyarországban november 4-én így tudósított: „Kétségtelen, hogy ezekhez az egészen új szellemű és formájú művekhez új szemek és új lélek kellenek, [...] ide nem elég a klasszikus és romantikus iskola ismerete, és a naturalista impresszionista dogmák sem elégségesek. Mert ez a szó legnemesebb és legigazibb értelmében új művészet, túl az impresszionizmuson ... Ebben a fiatal, erős és bátor művészetben egy most támadó új világ lelke lebeg, ezek a vonalak és színek, ezek a lényegök és formák testvéri rokonságot tartanak azzal az egyelőre még pontosan nem definiált, de már megnyilatkozott és eleven erejű művészettel, amely Bartók Béla zenéjében leng, amely Walt Whitman szabadverseiben zenél, és amely kétségtelenül éppen annyira megújítja majd a Föld artisztikus színét, akár Periklész kora vagy a reneszánsz.”

Moholy-Nagy László a kedvező szegedi visszhang ellenére 1919. november közepén elhagyta Magyarországot. A december 6-án házasságot kötő Jenő testvérét egy hosszú verses levélben már Bécsből köszöntötte.²⁵ Bécsbe érkezett decemberben a börtönből kiszá-

²² Uo., 358.

²³ Uo., 356.

²⁴ APRÓ Ferenc, *Újabb Moholy-Nagy rajzok Szegeden*, i. m., 69–72; PASSUTH Krisztina, *Moholy-Nagy*, i. m., 424–425., továbbá: 6, 7, 9, 10, 12, 13, 16, 17, 23, 27. sz. képmelléklet.

²⁵ APRÓ Ferenc, *Újabb Moholy-Nagy rajzok Szegeden*, i. m., 72.

badult Kassák Lajos is,²⁶ egy hajóskapitány segítségével.²⁷ Akkor már itt tartózkodott Balázs Béla, Bródy Sándor, Jászi Oszkár, Hatvany Lajos, Ignó, valamint Bortnyik Sándor és Uitz Béla.

Moholy-Nagy tagja lett a MA 1920. május 1-jei számát összeállító legszűkebb körnek. Elkészítette krétarajzát Simon Jolánról (ez jelenleg New Yorkban a Museum of Modern Art képgyűjteményben látható). Szerepe volt a folyóirat arculatának alakításában.

Ugyanakkor még ebben az évben elváltak útjaik. 1924. július 18-án Németh Antalnak írt (már idézett) levele szerint 1920 végén a MA már nem volt „elhatározó szellemi mozgalom” a számára, akkortól kezdve „alakult ki” képeinek, plasztikáinak és egyéb munkáinak „önálló karaktere”.²⁸

Moholy-Nagy 1920 telén Bécsbe utazott. 1921. január 18-án megházasodott. Nem szakította meg a kapcsolatait az egyre inkább nemzetközivé váló (Bécsbe szorult magyar avantgárd mozgalommal, mindenekelőtt Kassákkal, érdeklődése azonban más törekvések felé fordult. Már 1920. április 5-én arról írt Hevesy Ivánnak, hogy „mást kell adni”, ahhoz azonban, hogy „mást” lehessen produkálni, a művésznek magának is „más”-sá kell lennie. El Liszickijjal, Sopphe Küpperssel, Rodcsenkóval, Gropiusszal, Klee-vel, Kandinszkijjal került kapcsolatba. Előbb a berlini Gestaltung csoporttal dolgozott együtt, utóbb a weimari, majd a dessau Bauhaus tanára lett.²⁹

Babitscsal többet nem váltottak levelet. Pedig még akár személyesen is találkozhattak volna. A költő 1929. február 25-e és március 4-e között Berlinben tartózkodott, február 27-én előadást tartott az ottani Collegium Hungaricumban a magyar irodalomról. Fellépését nagy hírverés jelezte. A német sajtó „úgy köszöntötte, mint az európai szellemi baloldal egyik vezéregyéniségét”. A zsúfolásig megtelt teremben „közéleti előkelőségek, irodalmi és tudományos hírességek vegyültek el diákokkal és más érdeklődőkkel, magyarok németekkel [...]”.³⁰ Babits – a hivatalos program engedte időben – mindenre kíváncsi volt. Láttatja „a különös *Dreigroschenopert*, óangol játékból csinált expresszionista drámát, japán beosztású színpadon lejátszva, mely Lohengrin paródiába torkoll[t] [...]”. Megnézte a kínai kiállítást, „amelyhez hasonló teljességűt nem lehetett még látni Európában”, meg a „páratlan Van-Gogh gyűjtemény”-t.³¹

Hogyhogy nem volt kíváncsi a berlini Krollperben bemutatott *Hoffmann meséire*, melyet (feltehetőleg) Otto Klemperer vezényelt, s melyhez Moholy-Nagy László tervezte a díszleteket, a fantasztikus kosztümöket, gépbútorokat, funkcionálisan mozgó szerkezeteket? Hogyhogy nem volt kíváncsi Ervin Piscator színházában bemutatott Walter Mehring *Berlini kalmárjára*, melynek díszleteit szintén Moholy-Nagy készítette?³²

²⁶ KOMORÓCZY Emőke, *A szellemi nevelés fórumai*, Bp., Hét Krajcár Kiadó, 2005, 13.

²⁷ KASSÁK Lajos, *Egy ember élete*, Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1983, II, 672–674; ACZÉL Géza, *Kassák Lajos*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1999, 64.

²⁸ Idézi: PASSUTH Krisztina, *Moholy-Nagy*, i. m., 382.

²⁹ ACZÉL Géza, *Kassák Lajos*, i. m., 88–89; PASSUTH Krisztina, *Moholy-Nagy*, i. m., 361; 360.

³⁰ KERESZTURY Dezső, *Babits Mihály* = K. P., *Örökség. Magyar írói arcképek*, Bp., Magvető Könyvkiadó, 1970, 425–426.

³¹ BABITS Mihály, *Berlini napló* = B. M., *Esszék tanulmányok*, s. a. r. BELIA György, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978, II, 250.

³² MOHOLY-NAGY, Sybil, *Moholy-Nagy, Experiment in Totality*, i. m., 49.

És hogyhogy nem volt kíváncsi Moholy-Nagy Babitsra? Alig valamivel a költő berlini tartózkodása után, 1929 májusában a *Little Review*-ben egy tíz kérdésből álló sorozat első kérdésére felelve („Mit szeretne Ön leginkább tenni, tudni, mi szeretne lenni?”) ezt válaszolta: „[...] magyar vagyok és a magyaron kívül csak németül tudok. De szeretnék tudni franciául, angolul, olaszul és spanyolul is. Akkor mindenütt otthon lennék.”³³ Elfelejtette volna a magyarul írott verseit? A Nyugat vonzásában elkezdett művészi pályáját? A Babits-hoz kapcsolódó személyes élményeket?

JUHÁSZ GYULA, TÖRÖK SOPHIE ÉS BABITS MIHÁLY
(Tápé, 1923. május 21.)

³³ PASSUTH Krisztina, *Moholy-Nagy*, i. m., 390.